

Анна Матвієнко

студентка Комунального закладу вищої освіти
«Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»

Цивільне судочинство в умовах воєнного стану*

Несприятливі події, що продовжуються в Україні, суттєво вплинули на функціонування системи цивільного судочинства. Військові дії, які тривають вже більше двох років, призвели до масштабних руйнувань, охоплюючи всі сфери життя, включаючи правосуддя. Інфраструктура судів зазнала значних ушкоджень, особливо в прифронтових регіонах.

За даними Верховного Суду України, на сьогодні багато судів в Україні не можуть виконувати свої функції через активні бойові дії, що ускладнює доступ громадян до правосуддя [1]. Це призводить до значних затримок у розгляді цивільних справ, які стають критичними. Водночас перебої в електропостачанні, спричинені ударами по критичній інфраструктурі, створюють додаткові перешкоди для роботи судів, навіть у більш безпечних регіонах. Це ускладнює впровадження сучасних технологій, таких як електронна подача документів та дистанційні судові засідання.

У такій кризовій ситуації традиційні механізми розгляду цивільних справ виявляються недостатніми для задоволення потреб громадян. Затримки та недоступність судових процесів підштовхують суспільство до пошуку альтернативних способів вирішення конфліктів. Саме тому питання альтернативного вирішення спорів набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану. Це може стати важливим інструментом, що дозволить громадянам швидше і ефективніше вирішувати спори, не чекаючи на відновлення традиційних судових механізмів. Проте важливо усвідомлювати, що в умовах воєнного стану забезпечення та захист прав і свобод людини і громадянина є складним, багатоаспектним завданням. Людина, її права та законні інтереси залишаються найголовнішою цінністю держави.

Одним з найважливіших і найефективніших засобів захисту прав і свобод людини є принцип верховенства права [2]. На сьогодні він є основним і базовим у кожній галузі права України, адже його реалізація гарантує дотримання правових норм і захист інтересів громадян. У контексті регулювання воєнного стану особливо важливо, щоб цей принцип залишався в центрі цивільного процесу, адже саме він спрямований на вирішення цивільних справ з метою утвердження, дотримання та захисту прав людини.

Однак в умовах війни спостерігається різке ускладнення, а подеколи і повне унеможливлення функціонування механізму верховенства права в суспільстві [3]. Реальне втілення верховенства права має забезпечити захист від агресії в усіх її проявах, як у міжнародному, так і в внутрішньодержавному просторі. Для цього необхідно перевести деклараційний характер законодавчих актів у практичну площину, адже

* Наукова керівниця – *Тетяна Юзько*, доцентка кафедри соціально-економічних дисциплін Комунального закладу вищої освіти «Барський гуманітарно-педагогічний коледж імені Михайла Грушевського»

забезпечення верховенства права повинно стати головною метою юридичної науки та практики [4].

Зважаючи на ці виклики, стає необхідним забезпечити функціонування механізмів, які сприяють захисту прав і свобод громадян. Принцип верховенства права закріплений не лише на конституційному, але й на галузевому рівні. В ЦПК України, а саме в статті 10, закріплено, що суд при розгляді справи керується принципом верховенства права [5].

У цих умовах важливою альтернативою для розгляду цивільних справ можуть стати методи альтернативного вирішення спорів (далі – АВС), такі як медіація. Медіація – це процес, під час якого третя сторона, медіатор, допомагає сторонам досягти згоди та вирішити конфлікт мирним шляхом, зберігаючи при цьому контроль над результатом [6]. Це може бути особливо корисним у контексті воєнного стану, коли традиційні судові механізми можуть бути недоступними чи затримуватися.

Не зважаючи на свою ефективність, методи АВС, як от медіація, поки що не набули належної популярності в Україні. За даними за 2022 рік, на розгляді в судах України перебувало майже 3,5 мільйона справ. Через різні причини значна частина з них не була вирішена. Надмірна тривалість судового розгляду порушує фундаментальне право осіб на доступ до правосуддя [7].

В українському законодавстві відсутні спеціальні акти, які б регулювали альтернативні механізми врегулювання спорів. Правова невизначеність щодо процедур, вимог та юридичної сили угод, укладених в результаті медіації, стримує запровадження АВС. Однак, попри поширення випадків застосування медіації, цей інститут поки що не розкривається повністю в умовах України. Обговорення питань популяризації медіації в суспільстві та співпраці між медіаторами та судами є важливим завданням [6].

Медіація може сприяти зменшенню навантаження на судову систему та забезпечити більш ефективне вирішення спорів. Важливо продовжувати працювати над популяризацією цього інструменту та сприяти його розвитку в Україні [8].

Через відносну новизну інституту медіації в Україні існує гострий дефіцит професійних медіаторів, здатних допомогти вирішити спори в рамках цивільного процесу. Особливо актуальним є питання підготовки фахівців для вирішення специфічних спорів, пов'язаних з воєнними діями [9].

Отже, впровадження альтернативних механізмів вирішення спорів у цивільному процесі є вкрай важливим під час воєнного стану для розвантаження перевантажених судів та забезпечення своєчасного доступу до правосуддя. Російська агресія проти України створила безпрецедентні виклики для системи цивільного судочинства. Численні руйнування, евакуації, брак ресурсів паралізували роботу багатьох судів, спричинили колосальне навантаження та критичні затримки у розгляді справ. У цій ситуації активне впровадження альтернативних механізмів вирішення спорів є життєво необхідним для забезпечення своєчасного доступу громадян до правосуддя.

Медіація, арбітраж та інші альтернативи судовому розгляду мають низку очевидних переваг: оперативність, економічність, конфіденційність, можливість врахувати специфіку конфлікту. Проте, на заваді їх широкому застосуванню стоять відсутність належного правового регулювання, брак кваліфікованих кадрів та низький рівень обізнаності громадян. Лише за умови комплексного вирішення цих питань АВС зможуть реалізувати свій потенціал та відіграти ключову роль у забезпеченні своєчасного цивільного судочинства в воєнний період.

Література

1. У Верховному Суді відбулася нарада щодо здійснення правосуддя в умовах воєнного стану. Верховний Суд України. 15 березня 2023 року. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1458022/>.
2. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 року. Відомості Верховної Ради України (ВВР). 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#n4348>.
3. Головатий С. П. Верховенство права: у 3 кн. Кн. 3: Український досвід. Київ: Фенікс, 2006.
4. Мозоль Н. І. Забезпечення верховенства права в умовах воєнного стану як головна мета юридичної науки й практики. *Актуальні проблеми правопорядку і прав культури*. 2023. С. 38–42.
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон України від 18 березня 2004 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>.
6. Роль медіації, її розвиток в Україні сьогодні й точки перетину із судочинством обговорили на круглому столі у ВС. *Судово-юридична газета*. 2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/news/1512260>.
7. Судова реформа в Україні: досягнення і виклики. Центр правових реформ. 2022. URL: <https://lawreform.org.ua/reports/sudova-reforma-v-ukrayini>.
8. Новікова М. М., Сімонцева Л. О. Авс-засоби в системі кримінально-процесуальних засобів розв'язання кримінально-правового конфлікту: проблеми методології. *Юридичний бюлетень*. Науковий журнал. Вип. 17. 2020. С. 376.
9. Ц. Оганісян. Система підготовки медіаторів в Україні: сучасний стан та перспектив. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 417.

Юридичний факультет Національного університету
біоресурсів і природокористування України
Інститут права Львівського державного університету
внутрішніх справ
Юридичний факультет Запорізького національного
університету
Юридичний факультет Сумського Національного
аграрного університету
Студентський науковий гурток «Клуб юних теоретиків»

ЗБІРНИК НАУКОВИХ ПРАЦЬ

учасників

ХVІІІ ВСЕУКРАЇНСЬКОЇ НАУКОВО- ПРАКТИЧНОЇ ОНЛАЙН-КОНФЕРЕНЦІЇ «ПРОБЛЕМИ ЮРИДИЧНОЇ НАУКИ ОЧИМА МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ»

17 жовтня 2024 р.

м. Київ

УДК: 340:167.1:378.2

**Матеріали XVIII Всеукраїнської науково-практичної онлайн-конференції
«Проблеми юридичної науки очима молодих науковців»**

П.78

**Проблеми юридичної науки очима молодих науковців : зб. наук. пр. XVIII Всеукр.
наук.-практ. онлайн-конф. (м. Київ, 17 жовтня 2024 р.) / Укладачка: Віра Качур. К.,
2024. 420 с.**

У збірнику подані наукові здобутки учасників, що присвячені
проблемам юридичної науки.

Усі матеріали подаються в авторській редакції.

**За зміст наукових матеріалів відповідальність несуть їх автори та
наукові керівники**